

Psychological Characteristics of the Professional and Social Adaptation of Specialists with Visual Impairments

O'sarova Qunduz Nasirillayevna

Samarkand State University named after Sharof Rashidov

Master's student of the Department of Applied Psychology

Abstract.

This thesis provides a comprehensive analysis of the psychological mechanisms underlying the process of professional and social adaptation of specialists with visual impairments. The role of professional activity in social integration, psychological stability, and self-realization of the individual is revealed. The research findings indicate that vocational training, personal resources, and social support significantly improve the quality of life of persons with visual impairments.

Keywords: visual impairment, professional adaptation, social integration, quality of life, personal resources, rehabilitation, inclusive work environment.

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi ko'rish qobiliyati cheklangan mutaxassislarining kasbiy va ijtimoiy moslashuvi jarayonining psixologik mexanizmlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Mehnat faoliyatining shaxsning ijtimoiy integratsiyasi, psixologik barqarorligi va o'zini o'zi ro'yobga chiqarishidagi o'rni ochib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kasbiy tayyorgarlik, shaxsiy resurslar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ko'rishda nuqsoni bo'lgan shaxslarning hayot sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: ko'rish nuqsoni, kasbiy moslashuv, ijtimoiy integratsiya, hayot sifati, shaxsiy resurslar, rehabilitatsiya, inklyuziv mehnat muhiti.

Ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan shaxslarning kasbiy va ijtimoiy moslashuvi zamonaviy, maxsus va ijtimoiy psixologiyaning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Mehnat faoliyati shaxsning jamiyatdagi mavqeini belgilash, iqtisodiy mustaqillikka erishish, ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish hamda o‘zini o‘zi ro‘yobga chiqarishning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi [1]. Ko‘rish imkoniyati cheklangan mutaxassislar uchun kasbiy faoliyatga moslashish murakkab kompensator, motivatsion va ijtimoiy-psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi.

Ko‘rish analizatori insonning atrof-muhitni idrok etishida yetakchi rol o‘ynaydi. Shu sababli ko‘rish qobiliyatining yo‘qolishi yoki cheklanishi shaxsning psixik rivojlanishi, o‘z-o‘zini baholashi, ijtimoiy munosabatlari va kasbiy yo‘nalishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi [7].

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO, 2018) ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha 253 milliondan ortiq inson turli darajadagi ko‘rish nuqsonlariga ega [2]. Ushbu shaxslarning katta qismi mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lish, kasb tanlash va ish muhitiga moslashishda jiddiy muammolarga duch keladi.

Tadqiqotlar ko‘rsatishicha, ko‘rish qobiliyati cheklangan shaxslar ko‘pincha past ijtimoiy-iqtisodiy holat, kamsitish, tanqid va salbiy stereotiplar, sog‘liqni saqlash va reabilitatsiya xizmatlariga cheklangan kirish, ishsizlik hamda jamiyat tomonidan yetarli ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanmaslik muammolaridan aziyat chekadilar [3]. Ish beruvchilar va atrofdagilar tomonidan bildiriladigan salbiy munosabatlar ishga joylashishdagi kechikishlarning asosiy omillaridan biri sifatida qayd etiladi.

Ko‘rish qobiliyati zaif shaxslarning ijtimoiy moslashuvi va integratsiyasida muhim rol o‘ynovchi shaxsiy resurslarga quyidagilar kiradi: shaxsiy avtonomiya, hayot mazmunini anglash, optimistik dunyoqarash, ijtimoiy aloqalar tizimi, mas’uliyat,

o'ziga va boshqalarga ijobiy munosabat, kommunikativ bag'rikenglik hamda psixologik himoya mexanizmlarining past darajada namoyon bo'lishi [4]. Ushbu resurslarning rivojlanganligi moslashuv jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydi.

Ko'rish qobiliyati cheklangan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi jamiyat hayotining barcha sohalarida – ta'lim, mehnat, bo'sh vaqt, madaniy va ijtimoiy-siyosiy faoliyatda teng huquqli ishtirok etish imkoniyatlarini yaratishni nazarda tutadi. Integratsiyaning obyektiv mezonlariga ijtimoiy moslashuv darajasi, ijtimoiy-madaniy muhitga kiritilish, bandlik va ijtimoiy farovonlik kiradi. Subyektiv mezonlarga esa moslashuvni o'z-o'zini baholash, shaxsiy va ijtimoiy faollik, hayot sifati va faoliyat natijalaridan qoniqish kiradi [5].

Kasbiy tayyorgarlik va rehabilitatsiya dasturlari ko'rish qobiliyati cheklangan shaxslarning hayot sifati sezilarli darajada oshiradi. WHOQOL-BREF metodikasi asosida o'tkazilgan tadqiqotlar jismoniy, psixologik, ijtimoiy va ekologik sohalarida ijobiy o'zgarishlar kuzatilishini ko'rsatadi [6]. Xususan, o'z-o'zini parvarish qilish ko'nikmalarining rivojlanishi, tibbiy yordamga qaramlikning kamayishi va mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarining kengayishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy texnologiyalar – elektron qurilmalar, ovozli dasturlar, navigatsiya va yo'nalishli harakat texnologiyalarining integratsiyasi tashqi faoliyat bilan bog'liq xavflarni kamaytirishga, mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qiladi [7].

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan shaxslar uchun ham sog'lom shaxslar kabi kasbiy imkoniyatlar va resurslarga teng kirish imkoniyatini ta'minlash juda muhimdir. Ish sohasida ularga nisbatan kamsitish yoki tarafkashlik adolatsiz va axloqan noto'g'ridir. [11] Ko'rish qobiliyati zaif kattalarda ish joyidagi unumdorlikning pasayishi ishchi kuchi ishtirokining past darajasi va depressiya va xavotirning yuqori darajasi

bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ular, shuningdek, qarindoshlari yoki do'stlariga qaram bo'lib qolishlari mumkin.[12]

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki ko'rishda nuqsoni bo'lgan mutaxassislarining kasbiy va ijtimoiy moslashuvi ko'p omilli va murakkab jarayon bo'lib, shaxsiy resurslar, kasbiy tayyorgarlik, texnologik qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Inklyuziv ta'lim va mehnat muhiti, samarali rehabilitatsiya dasturlari hamda ijobiy ijtimoiy munosabatlar ushbu shaxslarning hayot sifatini oshirish va jamiyatda to'laqonli ishtirok etishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Spurk D. Career success and sustainability in individuals with disabilities. – 2019.
2. World Health Organization. *World report on vision*. Geneva, 2018.
3. Abishek Chowhan. Gender differences in adjustment among visually impaired students. – 2019.
4. Hart C. Meaningful work and psychological contract. – 2021.
5. WHOQOL Group. Development of the WHOQOL-BREF. – 1998.
6. Lin J. et al. The impact of vocational training on quality of life of visually impaired persons. – 2017.
7. Jones N. et al. Nutrition and quality of life in visually impaired adults. – 2016.
8. Sweeting J. et al. Visual impairment and psychosocial adjustment. – 2015.
9. Aghazadeh S. et al. Occupational adaptation in people with vision loss. – 2014.
10. Abishek Chowhan A. Adjustment patterns among visually impaired youth. – 2019.
11. Aftab, M. J., Afzal, M., & Z11ahra, R. (2024). *Career and Job Adjustment Problems for Visually Impaired Persons*. *Pakistan Social Sciences Review*, 8(2), 544–558.

12.1. Senra H, Barbosa F, Ferreira P, Vieira CR, Perrin PB, Rogers H, et al.

Psychologic adjustment to irreversible vision loss in adults: A systematic review.

Ophthalmology. 2015;122:851–61. doi: 10.1016/j.opthta.2014.10.022.

